

Філософія

УДК 1:316.77:004

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18103839>

Ментальність homo digitalis та віртуалізація соціальної комунікації

Фіцак Андрій Володимирович,

аспірант кафедри освітнього менеджменту,

артменеджменту і соціальної роботи

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,

м. Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0009-0003-6222-5504>

Коломієць Олена Германівна,

доктор філософських наук, професор кафедри

освітнього менеджменту, артменеджменту і соціальної роботи

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,

м. Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1343-4268>

Прийнято: 16.12.2025 | Опубліковано: 30.12.2025

***Анотація.** Статтю присвячено проблематиці кореляції трансформації ментальних фреймів людини та механізмів опрацювання досвіду і смислогенерації у контексті віртуалізації культури та диджиталізації соціальної комунікації. Розглянуто термінологічне словосполучення homo digitalis, основні інтерпретаційні підходи до нього в сучасній науковій літературі, окреслено напрями критичної реценції цих підходів. Наукова новизна дослідження полягає в проблематизації співвідношення ментальних фреймів homo digitalis і віртуальних форм комунікації в просторі культури.*

*Авторський внесок у розгляд цієї проблеми полягає у компаративному розгляді концептуалізацій *homo interneticus* і *homo digitalis*. Акцентовано онтологічний, феноменологічний та етичний виміри диджиталізації комунікації та постання філософеми цифрової людини. З'ясовано, що підходи філософської антропології та соціальної психології до проблематики ментальних трансформацій цифрової людини суголосні в аспекті фокусування на механізмах реценції реальності та когнітивних механізмах її осмислення, що підкреслює роль понять агентності та суб'єктності людини. Концепція Я, трансформуючись в умовах віртуалізації комунікації, проблематизується в межах зазначених концептів агентності та суб'єктності. Пов'язана з цим проблематика нонантропоцентричних підходів до самоідентифікації та самопозиціонування людини в цифровому просторі комунікації загострює питання людської природи, категорії гуманізму, екзистенційних підстав людського переживання та розуміння комунікативної реальності. Вказано на соціальний, політичний та економічний аспекти трансформації ментальності цифрової людини. Підкреслено відмінність між поняттями *homo digitalis* і *homo interneticus*. Розглянуто значення маніфестованої проблематики для майбутнього розвитку української культури. Зазначено, що віртуалізація комунікації має амбівалентні наслідки. З одного боку, вона відкриває можливості для демократизації доступу до інформації, розвитку цифрової участі та мобілізації громадян. З іншого – підсилює ризики маніпуляції, медіазалежності, інформаційного перенавантаження й втрати здатності до критичного мислення. Цифрова ментальність формується на перетині цих процесів, поєднуючи прагнення до швидкості та ефективності з потребою у стабільності, автентичності та глибокій комунікації. Тому важливим завданням сучасної науки є розроблення методологічних засобів для аналізу цифрових когнітивних практик, створення моделей стійкості до інформаційних маніпуляцій та пошук балансів між технічною ефективністю*

та гуманістичними цінностями соціального буття. Зазначено, що цифрова ментальність може бути визначена як комплекс когнітивних, емоційних та поведінкових схем, що формуються під впливом цифрових медіа й визначають спосіб взаємодії з інформацією та іншими людьми. Віртуалізація соціальної комунікації є ключовим механізмом цієї трансформації, оскільки саме у формах спілкування найяскравіше проявляються зміни в способах мислення, ідентифікації та соціальної взаємодії.

Ключові слова: ментальність, комунікація, віртуалізація, *homo digitalis*, III, філософська антропологія.

The mentality of *homo digitalis* and the virtualization of social communication

Andriy Fitsak,

postgraduate student of the Department of Educational Management,

Art Management and Social Work

B. Khmelnytskyi Cherkasy National University,

Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0003-6222-5504>

Olena Kolomiets,

Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Educational

Management, Art Management and Social Work

B. Khmelnytskyi Cherkasy National University,

Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-1343-4268>

Abstract. *The article is devoted to the problem of correlation of transformation of mental frames of the person and mechanisms of processing experience and sense generation in the context of virtualization of culture and*

digitalization of social communication. The terminological phrase homo digitalis, the main interpretative approaches to it in modern scientific literature are considered, and the directions of critical reception of these approaches are outlined. The scientific novelty of the study lies in the problematization of the relationship between the mental frames of homo digitalis and virtual forms of communication in the cultural space. The author's contribution to the consideration of this problem lies in the comparative consideration of the conceptualizations of homo interneticus and homo digitalis. The ontological, phenomenological and ethical dimensions of digitalization of communication and the emergence of the philosopheme of the digital person are emphasized. It is found that the approaches of philosophical anthropology and social psychology to the problem of mental transformations of the digital person are unanimous in the aspect of focusing on the mechanisms of reception of reality and cognitive mechanisms of its comprehension, which emphasizes the role of the concepts of human agency and subjectivity. The concept of the Self, transforming in the conditions of virtualization of communication, is problematized within the framework of the specified concepts of agency and subjectivity. The related issue of non-anthropocentric approaches to self-identification and self-positioning of a person in the digital space of communication sharpens the issues of human nature, the category of humanism, the existential foundations of human experience and understanding of communicative reality. The social, political and economic aspects of the transformation of the mentality of a digital person are indicated. The difference between the concepts of homo digitalis and homo interneticus is emphasized. The significance of the manifested issues for the future development of Ukrainian culture is considered. It is noted that the virtualization of communication has ambivalent consequences. On the one hand, it opens up opportunities for the democratization of access to information, the development of digital participation and the mobilization of citizens. On the other hand, it increases the risks of manipulation, media dependence, information

overload and loss of the ability to think critically. Digital mentality is formed at the intersection of these processes, combining the desire for speed and efficiency with the need for stability, authenticity and deep communication. Therefore, an important task of modern science is to develop methodological tools for the analysis of digital cognitive practices, create models of resistance to information manipulation and find balances between technical efficiency and humanistic values of social existence. It is noted that digital mentality can be defined as a complex of cognitive, emotional and behavioral schemes that are formed under the influence of digital media and determine the way of interacting with information and other people. The virtualization of social communication is a key mechanism of this transformation, since it is in the forms of communication that changes in the ways of thinking, identification and social interaction are most clearly manifested.

Keywords: *mentality, communication, virtualization, homo digitalis, AI, philosophical anthropology.*

Постановка проблеми. Актуальність теми нашого дослідження визначається проблематикою, спричиненою стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і полемікою у фаховій літературі з приводу можливості концептуалізації та перспектив цифрової антропології і поняття *homo digitalis*. Ідеться про те, чи може людина цифрова мати ментальність не як алгоритмічний фрейм чи сукупність алгоритмів, але таку, що оперта на власний безпосередній досвід, а також досвід соціальної та міжособистісної комунікації. У контексті віртуалізації культури та диджиталізації соціальної комунікації суттєво проблематизовано співвідношення людської суб'єктності й агентності, причому когнітивна візія людини як агента суголосна магістральним векторам розвитку форматів взаємодії людини та цифрового середовища, зокрема мовних симуляторів на основі великих мовних моделей і генеративного штучного інтелекту (ШІ).

Перехід сучасного суспільства до цифрової парадигми зумовлює також фундаментальні зміни у способах соціальної організації, пізнавальних практиках і формах комунікації, адже цифрові технології не лише трансформують інфраструктуру інформаційних потоків, але й формують нові моделі сприйняття, поведінки та ідентичності. Тому категорії цифрової ментальності та віртуалізації соціальної комунікації набувають особливого аналітичного значення в рамках соціально-філософського, культурологічного та комунікаційного дискурсу. У центрі наукової уваги сьогодні перебуває питання щодо того, яким чином цифрові медіа не просто змінюють соціальні практики, а конструюють нові ментальні структури, що визначають спосіб мислення людини ХХІ століття. Адже йдеться про віртуалізацію соціальної комунікації, за якої людина не потребує діалогу й зустрічі з Іншим (Е. Левінас), а залишається у власній інформаційній бульбашці, сформованій алгоритмами інформаційних платформ, онтологізуючись лише через опосередковані форми знеособлених дискурсу й наративу, доступних у медіапросторі.

Концепція медіаекології, представлена працями М. Маклуена [1], дозволяє інтерпретувати цифрові медіа як середовище, що задає структуру досвіду. Центральний принцип «medium is the message» означає, що вплив медіа на суспільство визначається не стільки змістом повідомлень, скільки особливостями каналу, який обумовлює нову когнітивну архітектуру. У цифровому просторі формується культура миттєвості, візуальної насиченості та алгоритмічної селекції інформації. Ці характеристики безпосередньо впливають на параметри людського мислення: виникає фрагментований режим уваги, знижується тривалість зосередженості, змінюється логіка побудови наративів, домінує короткий і швидкий формат подання інформації. Цифрова ментальність постає не як абстрактний конструкт, а як реальний когнітивно-психологічний феномен, що проявляється у щоденних діях, у способах взаємодії з даними та іншими людьми, у ставленні до знання й часу.

Теорія мережевого суспільства М. Кастельса [2] доповнює цю перспективу, вказуючи на те, що цифрові комунікації руйнують традиційні ієрархічні моделі соціальної структури та заміняють їх гнучкими мережевими зв'язками. Людина функціонує в багатошаровому інформаційному середовищі, в якому соціальні зв'язки не прив'язані до місця, а конструюються через платформи, алгоритми та символічні коди. Мережевість стає не лише структурним, але й ментальним принципом організації досвіду: індивід звикає до багатоканального спілкування, координування дій через цифрові інструменти, паралельного існування в кількох просторах взаємодії. Таким чином, філософська думка ХХ ст. передбачала постання цифрового виміру комунікації та віртуального – культури. Окреслення кореляції між ментальністю та цими явищами у контексті пошуків новітньої філософської антропології зумовлює евристичність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, дотичну до аналізу понять ментальності та менталітету, розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема М. Блок і Л. Февр, представники французької школи «Анналів», уводять поняття менталітету у наукове побутування; розглядають його також філософи і соціологи П. Бурдьє, Ж. Дюбі, Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль, Ж. Лефевр, А. Токвіль, О. Шпенглер та ін.

З позицій психоаналізу це поняття досліджували З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг та ін. У сучасній літературі цьому питанню приділяють увагу П. Вулфендейл, Дж. Сمارт, Е. Нойфілд, Д. Дебо та ін.

В українській традиції поняття ментальності та менталітету вивчали М. Грушевський, М. Драгоманов, Д. Донцов, П. Куліш, П. Юркевич, О. Кульчицький, Ю. Липа, І. Нечуй-Левицький, В. Липинський, Є. Маланюк, а також сучасні філософи С. Кримський, М. Попович, В. Єрмоленко, В. Храмова, Б. Цимбалістий, В. Хміль, М. Бойченко, Д. Дмитрук, В. Янів,

І. Лисий, О. Нельга, М. Юрій, Н. Христан, М. Колотило, В. Поляренко, Ю. Візниця, О. Шнайдер та ін.

Проблематику соціальної комунікації принагідно до понять ментальності та менталітету досліджували Г. Почепцов, С. Квіт, Н. Зражевська, Ф. Бацевич, Т. Капелос та ін. Також лінгвістичний і педагогічний аспекти формування образу світу в комунікації парадигми диджиталізованої культури досліджували В. Кремень, В. Ільїн, Х. Куертас-Аріас та ін.; філософсько-антропологічний вимір *homo digitalis* розглядали Є. Борінштейн, Л. Городнюк, Д. Міллер, Х. Хорст, О. Дзьобань, К. Краус, К. Скіннер, Б. Ханом та ін.; процеси трансформації та віртуалізації комунікації вивчалися М. Шпітцером, Н. Капустіною, Ш. Тьорклом, В. Орешичем та ін.

Назагал можна виокремити декілька базових підходів щодо маніфестованої проблематики: медіаекологічний (М. Маклуен, М. Кастельс та ін.), який розглядає медіапростір подібно до біотичних систем; синергетичний, який тлумачить комунікативний та медіапростір як складну систему (Г. Хакен та ін.); конструктивістський (В. Ліппманн, П. Бергер, Т. Лукман), що тлумачить соціальну комунікацію як тип відношень, які структурують систему суспільства та культури.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми зосередимо свою увагу на питанні кореляції між підходами до формалізації поняття цифрової людини та трансформацією уявлень про ментальність як мисленнєвий фрейм, зумовлений комунікацією, семіотичними кодами культури, дискурсивними практиками й соціально легітимними наративами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування співвідношення ментальних настанов *homo digitalis* і процесів віртуалізації соціальної комунікації, а також значення цієї кореляції для розвитку світоглядного знання, етичних і ціннісних настанов у цифрову епоху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття *homo digitalis* посідає центральне місце у сучасних філософських дискусіях про трансформацію людського буття в умовах цифрової культури та глобальних інформаційних мереж. Воно не має єдиного авторства, проте розробляється у межах кількох провідних теоретичних традицій, які по-різному окреслюють антропологічні, онтологічні та соціокультурні наслідки технологічної епохи. Витоки осмислення цифрової людини можна знайти в медіафілософії М. Маклуена, зокрема у його твердженні про те, що саме медіум визначає структуру досвіду [1], а також у працях В. Онга, який досліджував зміни перцепції та мислення у переході від усної до електронної культури [3]. Ці ідеї стали підґрунтям для поняття *homo interneticus*, що фіксує залежність сучасної людини від цифрово опосередкованих форм комунікації.

У цьому контексті *homo digitalis* постає як істота, формована алгоритмами, потоками даних і мережевими структурами. Ш. Теркл описує феномен багатшарової цифрової ідентичності, яка водночас розширює і фрагментує суб'єкта [4], тоді як Н. Карр наголошує на когнітивній перебудові уваги й пам'яті людини під впливом Інтернету [5]. Також паралельно розвиваються концепти *homo numericus*, що підкреслює підпорядкованість людини алгоритмам кількісної раціональності, та *homo technologicus*, який охоплює ідею глибокої інтеграції людини в технічні системи.

Формування нової мережевої суб'єктності, яку Онг позначав як *Homo interneticus*, а ми пропонуємо розширити це поняття до *homo digitalis*, супроводжується глибинною трансформацією когнітивних, комунікативних та культурних практик. Відмінність між цими концептами, на нашу думку, полягає в тому, що перший виступає як видовий відносно другого, родового, тобто поняття мережевої людини охоплює прикладні механізми взаємодії з мережею, а поняття людини цифрової бере до уваги і трансформацію традиційних досвіду та соціально-політичної дії під впливом цифровізації.

Інтернет як середовище радикально змінює структури часу, простору, пам'яті й авторитету, що були визначальними для оральної, манускриптної та друкованої культур. У цифровому просторі відбувається фактичний колапс просторово-часових координат: тексти стають одночасно доступними незалежно від місця чи дати створення, а їхня послідовність утрачає функцію впорядкування знання, і така десинхронізація комунікативного середовища сприяє розмиванню хронологічної та географічної прив'язаності інформації. Водночас цифрова комунікація нівелює традиційний авторитет письма, оскільки мережеві тексти перебувають у стані постійної зміни та редагування, не мають фіксованої канонічної форми, а межа між читанням і письмом дедалі більше розмивається. Ця симетрія ролей сприяє переосмисленню авторства та послаблює уявлення про текст як завершений об'єкт: користувач набуває подвійної функції – інтерпретатора та співтворця, що зумовлює появу нових моделей участі, взаємодії та відповідальності. Зміни також стосуються і структури пам'яті: центральною навичкою стає не акумуляція знань, а здатність до швидкої навігації між фрагментами інформації, їхнього пошуку, відбору та зв'язування.

Такий зсув від глибинного опанування матеріалу до оперативної обробки потоків даних формує інший тип когнітивної економії, що впливає на тривалість уваги, характер інтелектуальної праці та способи конструювання смислів. Дематеріалізація тексту, зумовлена переходом від фізичного носія до екранного інтерфейсу, також робить відчутнішими процеси сенсорної фрагментації: те, що у книжковій культурі забезпечувало цілісність досвіду – тактильність, стабільність форми, відчуття об'єктності, – у цифровому середовищі замінюється дискретністю, дефрагментованістю та мультимедійністю. У результаті змінюється структура залученості: тілесна взаємодія з текстом поступається контактам з віртуальними інтерфейсами.

Якщо взяти до уваги соціокультурний вимір цих процесів, то він виявляється у переозначенні спільнот та ідентичностей. Мережеві об'єднання починають ґрунтуватися не на територіальних чи етнічних засадах, а на інтересах, практиках і дискурсивних зв'язках, а отже, уявлення про власність та авторитетність тексту зазнають перегляду: ключовим стає не сам текст як матеріальний об'єкт, а циркуляція змістів, їхня інтерконективність і здатність інтегруватися у ширші інформаційні потоки. Ці зрушення висувують питання про наслідки для культури глибокого читання, інтелектуальної концентрації та формування цілісної суб'єктивності, адже фрагментарність цифрового досвіду, висока динаміка переключення уваги та відсутність стабільності текстових форм можуть сприяти послабленню здатності до тривалої рефлексії й концентрації, що ставить під сумнів усталені моделі культурної та освітньої практики [6].

У трансгуманістичному дискурсі *homo digitalis* інтерпретується як проміжна форма між сьогодишньою людиною та потенційною постлюдською істотою. Нік Бостром розглядає цифрові технології як інструменти радикального розширення когнітивних та фізичних можливостей [7], а М. Мор визначає трансгуманізм як філософію самоперетворення, де технологія стає засобом подолання біологічних обмежень [8]. У цьому контексті важливою є ідея екзокортекса, запропонована Е. Кларком, який описує людину як «природженого кіборга», здатного інтегрувати зовнішні інформаційні системи у власний процес мислення [9]. Водночас постгуманізм відхиляє трансгуманістичний оптимізм і здійснює критичну ревізію поняття суб'єкта. Р. Брейдотті розглядає цифрову людину як елемент складної постантропоцентричної екосистеми, де людське вже не має статусу привілейованої сутності [10]. Д. Гаравей, інтерпретуючи кіборга як метафору сучасної ідентичності, підкреслює гібридність і мережевість суб'єкта [11]. Таким чином, у постгуманістичній перспективі *homo digitalis* – це радше

децентралізований, розподілений суб'єкт, чия онтологія формується у взаємодії з технічними агентами, інформаційними потоками та штучним інтелектом.

Феноменологічна традиція зосереджується на досвіді цифрового буття. М. Хансен досліджує способи, у які нові медіа реорганізують людську тілесність та сприйняття [12], підкреслюючи появу багаторежимної присутності – фізичної, віртуальної та симулятивної. У цьому напрямі *homo digitalis* постає як істота, що живе у точках перетину реального і віртуального, де межа між тут і там стає умовною. Екзистенційні інтерпретації підкреслюють проблему автентичності та свободи в цифровому середовищі, адже сучасні технології створюють нові форми самоконструювання, але також нові залежності.

Сучасні дослідники стверджують важливість символічної візії як феноменологічного, так і екзистенційного виміру людської присутності в новітній реальності культури та комунікації як підставу трансформацій традиційної філософської антропології [13]. Бюнг-Чуль Хан аналізує феномен цифрових натовпів, де індивідуальність розчиняється у потоках комунікації [14]. Ш. Теркл описує парадоксальне поєднання постійної мережевої включеності з наростаючою самотністю, що формує нові форми міжособистісної відстані [4].

Критична теорія технології пропонує інший ракурс: тут *homo digitalis* постає як керований суб'єкт, занурений у системи цифрового нагляду та економіки даних. Ш. Зубофф у концепції «капіталізму спостереження» описує сучасну людину як об'єкт алгоритмічного контролю, де поведінкові дані стають ресурсом експлуатації [15]. Ідея *datafication* (Мейєр-Шенбергер, Кук'єр) вказує на те, що людський досвід дедалі частіше репрезентується у формі цифрових слідів і статистичних моделей, що підриває автономність суб'єкта. Водночас роботи щодо симулякрів і симуляції (Ж. Бодріяр)

пропонують ширший контекст для розуміння цифрової реальності як простору, де знаки втрачають прив'язку до референта, що додає додатковий вимір до розуміння *homo digitalis* як істоти, зануреної в самовідтворювані інформаційні структури.

Політико-філософський підхід розглядає *homo digitalis* у ширших структурах влади. М. Кастельс аналізує мережеве суспільство як нову форму політичної ідентичності та мобілізації [16], у межах якої цифрова людина стає учасником глобальних потоків інформації та влади. Дж. Агамбен у своїй теорії біополітики описує механізми класифікації та контролю, які у цифрову епоху набувають особливої інтенсивності [17]. Тут *homo digitalis* постає як біоінформаційний суб'єкт, водночас залучений до мережевої комунікації та вразливий до цифрових механізмів нормалізації.

Узагальнення цих різних підходів показує, що *homo digitalis* не можна звести до єдиної моделі: у медійно-онтологічному вимірі це істота, сформована цифровими середовищами; у трансгуманізмі – проєкт технологічного самоперетворення; у постгуманізмі – елемент гібридної постантропоцентричної мережі; у феноменології – суб'єкт нових форм тілесності; в екзистенціалізмі – людина, що переживає виклики автентичності; у критичній теорії – керований і оцифрований суб'єкт; у політичній філософії – агент мережевої влади. Таким чином, *homo digitalis* слід розглядати не як стабільну антропологічну категорію, а як багатозначну концептуальну метафору, що фіксує глибинні зміни людського буття у цифрову добу.

Наразі ми виходимо з того, що ментальність є репрезентацією сутності власної окремоті (культурної, мовної, соціальної, політичної тощо) рецепції реальності спільнотами [18], тобто мисленнєвим фреймом і водночас типом раціональності, який забезпечує формат і специфіку рецепції й мовної дескрипції реальності. Якщо так, то превалювання цифрових форматів взаємодії з інформацією та опосередкування рецепції реальності девайсами й

гаджетами, а самого перебування в ній – симуляцією медіапростору трансформує власне позиціонування людини щодо смислів і смислогенерації. Особливо це видається помітним на терені соціального інституту освіти: «Підхід до діджиталізації з точки зору етики вимагає постійного роздуму над тим, що означає жити добрим життям разом з іншими людьми, не ставлячи під загрозу можливості для майбутніх поколінь жити таким же добрим життям. Це вимагає визнання унікальності та свободи інших, а також розвитку розуміння того, як свобода людини завжди обумовлена свободою інших. Дозволяючи питанню меж керувати освітнім вибором змісту та практики, освіта може допомогти створити простір як для бездіяльності, так і для зв'язку. Постійні роздуми про межі також можуть бути силою самі по собі та допомогти нам зрозуміти потенційний вплив цифровізації на нашу здатність жити разом у спільному світі» [19]. Таким чином, ідеться про нові модуси самоідентифікації людини, що може означати також не просто підваженість, але і кризу традиційного гуманізму та моделей філософської антропології, зокрема феноменологічних візій, які стосуються модусів і форматів оперування людини досвідом.

В. Кремінь і В. Ільїн зазначають, що саме комунікативні аспекти віртуального виміру людського досвіду спричиняють постання цифрової людини, адже «дигітальна культура, результатом якої є факт ствердження дигітальної людини (*homo digitalis*), що обумовлює виникнення культурних інновацій та пов'язаних з ними освітніх, інтелектуальних, лінгвістичних, епістемних трансформацій. Динаміка процесів дигіталізації, яка змінює когнітивні, психологічні, пізнавальні здібності людини, її сенсорику, приводить до зміни способів обміну знаннями та інформації, що знайшло вираз у суперечностях культури, заснованої на письмі, та афективно вираженої культури візуалізації та усного мовлення» [20, с. 89].

Сучасні психологічні дослідження підкреслюють важливість процесів цифрової ідентифікації, позаяк *homo digitalis* постає новим складним конфігуративним Я, яке за модусами структурування суттєво відрізняється від наявних Я-концепцій [21]. Ш. Теркл зазначає, що цифрове середовище стимулює конструювання множинних репрезентацій «я», що можуть суттєво відрізнятися від офлайн-поведінки [4], оскільки онлайн-простір дозволяє експериментувати з ролями, дистанціюватися від реальних соціальних обмежень, але водночас створює ризик розриву між реальним та віртуальним образом особистості. Віртуалізація комунікації за таких умов змінює структуру емоційності: зростає дистанційованість, знижується кількість невербальних сигналів, що традиційно визначали глибину міжособистісної взаємодії, а замість них домінують текстові та іконографічні форми вираження (емодзі, GIF, реакції).

Механізми віртуалізації соціальної комунікації ґрунтуються на інфраструктурі цифрових платформ. Соціальні мережі, месенджери, сервіси відеоконтенту створюють новий соціальний простір, де часові й просторові межі взаємодії розмиваються. Алгоритми персоналізації визначають інформаційний горизонт користувача та впливають на його соціальну поведінку. Утворюються своєрідні «епістемічні капсули» – обмежені інформаційні середовища, в яких формуються локальні норми, переконання та емоційні реакції. Це підсилює ризики поляризації суспільства, але водночас забезпечує групову солідарність і формування нових спільнот, зокрема політичних, культурних чи активістських.

Є. Борінштейн зазначає: «У побудові картини світу або процесі ухвалення рішень цифровий, запозичений через гаджет колективний або чийсь індивідуальний досвід, починає превалювати над особистим нецифровим досвідом *Homo Digitalis*. Людина все менше звертається до фізичного світу як джерела власного досвіду і буття, занурившись у цифровий світ, на який

переклала значну частину епістемологічних, репрезентаційних, комунікаційних, соціальних і фінансових механізмів і який став джерелом досвіду і простором буття» [22, с. 20]. Тому багатоманітність візій цифрової людини принагідно до оцінних суджень зводиться до глорифікації чи демонізації як інструментів ШІ, інфосфери (Л. Флоріді) та ін. концептуалізацій екзистенційних, когнітивних і соціальних феноменів, пов'язаних з віртуалізацією комунікації. Стверджується, що «цифровий алармізм», подібний до конспірологічних теорій, зумовлений як об'єктивними причинами, так і притаманним людям і спільнотам страхом змін як еволюційним механізмом виживання виду [23]. З іншого боку, прихильники впровадження ШІ в людський життєсвіт стверджують, що «успішний перехід до світу із надрозумом – це, мабуть, найважливіший – і обладійливий, і лякаючий проєкт в історії людства. Успіх далеко не гарантований, і ставки (безмежні мінуси та безмежні плюси) об'єднують усіх нас», – стверджує С. Альтман [24]. Можливо, баланс між економічними стратегіями, екзистенційним вибором, культурним простором, насамкінець, людською свободою та цифровими фреймами культури є запорукою збереження гуманістичної настанови, нехай і в трансформованому вигляді.

Важливим наслідком цифрової комунікативної парадигми є зростання ролі «економіки уваги». Сучасні платформи конкурують за емоційні й когнітивні ресурси користувача, оптимізуючи контент під короткі, інтенсивні реакції. Це змінює саму логіку соціальної взаємодії: відбувається перехід від глибинних тривалих бесід до швидких реакцій, від лінійних дискусій до множинних потоків повідомлень. Таким чином, цифрова комунікація часто формує поверхову залученість замість глибокої участі, але водночас дозволяє підтримувати велике коло слабких соціальних зв'язків, що також має соціально значимі функції.

Висновки. Віртуалізація комунікації має амбівалентні наслідки. З одного боку, вона відкриває можливості для демократизації доступу до інформації, розвитку цифрової участі та мобілізації громадян. З іншого – підсилює ризики маніпуляції, медіазалежності, інформаційного перенавантаження й втрати здатності до критичного мислення. Наукова новизна дослідження полягає в проблематизації співвідношення ментальних фреймів *homo digitalis* і віртуальних форм комунікації в просторі культури. Авторський внесок у розгляд цієї проблеми полягає у комапартивному розгляді концептуалізацій *homo interneticus* і *homo digitalis*.

Цифрова ментальність формується на перетині цих процесів, поєднуючи прагнення до швидкості та ефективності з потребою у стабільності, автентичності та глибокій комунікації. Тому важливим завданням сучасної науки є розроблення методологічних засобів для аналізу цифрових когнітивних практик, створення моделей стійкості до інформаційних маніпуляцій та пошук балансів між технічною ефективністю та гуманістичними цінностями соціального буття. Український контекст цифрової модернізації демонструє високі темпи інтеграції цифрових технологій у соціальне життя. Українська молодь формує гібридні моделі комунікації, поєднуючи цифрові й офлайн практики, що створює нові типи соціальних норм. Особливу роль відіграє використання цифрових платформ у громадській комунікації та політичній мобілізації. Війна, інформаційна агресія та необхідність колективної самоорганізації сприяють тому, що віртуалізовані форми комунікації стають ключовим інструментом суспільної координації. Це формує специфічний український варіант цифрової ментальності, орієнтований на швидке реагування, критичну медіаграмотність, горизонтальні зв'язки та високий рівень солідарності.

Зазначимо, що цифрова ментальність може бути визначена як комплекс когнітивних, емоційних та поведінкових схем, що формуються під впливом

цифрових медіа й визначають спосіб взаємодії з інформацією та іншими людьми. Віртуалізація соціальної комунікації є ключовим механізмом цієї трансформації, оскільки саме у формах спілкування найяскравіше проявляються зміни в способах мислення, ідентифікації та соціальної взаємодії. Подальші дослідження мають зосередитися на емпіричному вивченні цифрових практик, міждисциплінарному аналізі когнітивних змін та розробленні моделей етичної взаємодії в умовах цифрового середовища

Список використаних джерел

1. McLuhan M. *Understanding Media : The Extensions of Man*. New York : McGraw-Hill, 1964. 359 p.
2. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford : Blackwell, 1996. 556 p.
3. Ong W. J. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. London and New York : Routledg, 1982. 204 p.
4. Turkle Sh. *Alone Together : Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York : Basic Books, 2011. 360 p.
5. Carr N. *The Shallows : What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York : W. W. Norton & Company, 2011. 304 p.
6. Goldhaber M. The mentality of Homo interneticus: Some Ongian postulates. *First Monday*. 2004. Vol. 9, no. 6. URL: <https://doi.org/10.5210/fm.v9i6.1155> (date of access: 17.10.2025).
7. Bostrom N. *The Transhumanist FAQ*. Published by the World Transhumanist Association, 2003. 56 p.
8. More M. J. The Philosophy of Transhumanism. *The Transhumanist Reader Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*. Ed. M. More, N. Vita-More. Wiley-Blackwe, 2013. P. 3–17.

9. Clark A. Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence. Oxford University Press, 2003. 229 p.
10. Braidotti R. The Posthuman. John Wiley & Sons, 2013. 200 p.
11. Haraway D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. *Simians, Cyborgs and Women : The Reinvention of Nature*. New York : Routledge, 1991. P. 149–181.
12. Hansen M. New Philosophy for New Media. Cambridge, MA : The MIT Press, 2004. 333 p.
13. Kretov P. V., Kretova O. I. SYMBOLIC LANDSCAPE OF CONSCIOUSNESS: MAN BETWEEN REPRESENTATIONALISM, FUNCTIONALISM AND RELATIVISM. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2017. No. 12. P. 40–49. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122> (date of access: 17.10.2025).
14. Han B.-C. In the Swarm. Digital Prospects. Cambridge, MA : The MIT Press, 2017. 103 p.
15. Zuboff Sh. The Age of Surveillance Capitalism. London : Profile Books, 2019. 691 p.
16. Castells M. Communication Power. Oxford University Press, 2009. 624 p.
17. Agamben G. State of Exception. Chicago : University of Chicago Press, 2005. 95 p.
18. Фіцак А. В., Коломієць О. Г. Концептуалізація поняття ментальності у контексті соціальної комунікації. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 9. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16717359> (дата звернення: 17.10.2025).
19. Nilsson J. The Future is Not Set. Democratic Education in the Age of Homo Digitalis. *Studies in Philosophy and Education*. 2025. Vol. 44. Pp. 605–624.

20. Kremen V., Ilyin V. Образ світу і людини в умовах дигітальної культури: психолінгвістичний аналіз. *PSYCHOLINGUISTICS*. 2022. Т. 31, № 2. С. 78–94. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2022-31-2-78-94> (дата звернення: 17.10.2025).
21. Cuartas Arias J. M. Homo digitalis and Contemporary Psychology. *International Journal of Psychological Research*. 2019. Vol. 12, no. 2. P. 6–7. URL: <https://doi.org/10.21500/20112084.4260> (date of access: 17.10.2025).
22. Борінштейн Є. Р., Городнюк Л. С. Філософсько-антропологічний феномен Homo Digitalis як онтологічної системи «людина – гаджет». *Studies in history and philosophy of science and technology*. 2024. Т. 33, № 1. С. 15–21. URL: <https://doi.org/10.15421/272402> (дата звернення: 17.10.2025)
23. Could Artificial Intelligence 'End Mankind' or Is It All Alarmist Nonsense? | Free Essay Example. *StudyCorgi*. URL: <https://studycorgi.com/could-artificial-intelligence-end-mankind-or-is-it-all-alarmist-nonsense/> (date of access: 17.10.2025).
24. Altman S. Planning for AGI and beyond. *Open AI*. 2023. Feb. 24. URL: <https://openai.com/index/planning-for-agi-and-beyond/> (date of access: 17.10.2025).